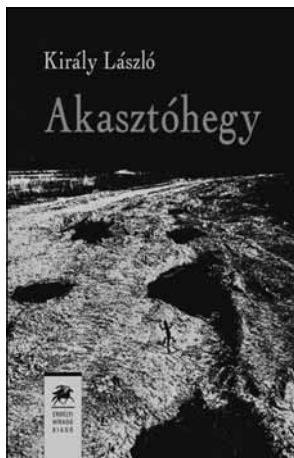

Száztagú kórus

Király László, *Akasztóhegy*, Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2010

„A sors kiáltott: válasszatok hát:
A szülőföldet-e, vagy a hazát?”
(Reményik Sándor)

Nem tudom, bekerül-e Király László neve valaminő (költői) „rekordok könyvébe” azért, mert nemrégiben száz, szülőföldjéről szóló (vagy pontosabb úgy: szülőföldjétől ihletett) verséből állított össze kötetet. Az ilyen tematikus egységet rendszerint antológiák közvetítik az olvasókhoz; Király László lírájából kitelt egy ilyen „egyszemélyes antológia”, ami nemcsak a szülőföld-téma gyakoriságát bizonyítja költészetében, hanem fontosságát is. Erre az erdélyi kritika már első kötetei kapcsán, évtizedekkel ezelőtt felfigyelt: „Király László alakuló költői világképe nek legfeltűnőbb sajátossága, hogy koncentrikus körökben rétegződik egy jól kivehető mag körül, amely az egésznek fókusza, legfontosabbika. A »szülőföld« vezérli ugyanis nála

más, általánosabb értékszférák szerveződését, s az utóbbiak e központi érték-szimbólummal implikatív viszonyban állnak. Persze, a szülőföld önmagában üres adottság, értéké akkor lesz, amikor vállalásával mintegy megszüntetjük esetleges jellegét, s feltöltjük összetett – érzelmi, erkölcsi, kulturális stb. – értékekkel.”¹ Kritikusaként én is ezt emeltem ki, nemcsak versei olvastán, hanem *Kék farkasok* című regényében is, és ezt a szülőföldkultuszt egyenesen munkássága nemzedéki jegyének állítottam: „Talán némi egyszerűsítéssel, de állítható: ebből a tájjal, szülőfölddel eggyé olvadó érzelmiségből, a szülőföld múltjával vértéződő helytálas-tudatból buggyan föl mindaz, ami újat ez a nemzedék líránkba ömlesztett...”²

Sok évvel később – amikor eljött az idő, hogy az erdélyiség-eszméről és a „helikoni triász”³ költészetéről szabadon lehetett gondolkodni és szólni is – ezt az „újat” megpróbáltam a régihez, az erdélyi irodalmi hagyományhoz kapcsolni. Mint azt a mottóul választott Reményik-idézet⁴ is szemlélteti, a két világháború közötti erdélyi író látszólag politikai, valójában egzisztenciális döntéshelyzetbe került: *hazájához* ragaszkodik-e (mely azonos volt a magyar nemzetállammal), vagy (számára) idegen országhoz csatolt *szülőföldjéhez*. A „haza” természetesen identitásának forrása is volt, az elvesztéséből következő identitás-válságra kellett

¹ Cs. Gyimesi Éva, *Élő kariatida (Király László)*, in: Cs. Gy. É., *Kritikai mozaik*, Kolozsvár, 1999, Polis Könyvkiadó, 77. A kritika első megjelenésének éve 1977.

² Láng Gusztáv, *Ha múlik emlék és varázs*, in: L. G., *A jelen idő nyomában*, Bukarest, 1976, Kriterion Könyvkiadó, 66. A kritika első megjelenésének éve 1973.

³ Az erdélyi „kisebbségi kánon” szerint a két világháború közötti erdélyi líra csúcserképét három költő képviselte: Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László.

⁴ „Mért hallgatott el Végvári?” Reményik Sándor *Összes versei*, é. n., h. n. [Budapest, 1943], Révai, II. k.332.

megoldást találja. Így lett a szülőföld az új, az erdélyi identitás alapja. Mindjárt a kezdet kezdetén egy kegyes csalással: Kós Károly *Kiáltó szó* című röpirata ezt az „erdélyi identitást” minősítette a nemzetinél ősbibb, a nemzeti által „elnémított” önazonosságnak, melyhez csak vissza kell térnie az erdélyi magyar közösségnek.⁵ E „visszatérés” irodalmi lenyomata az erdélyi tájköltészet, mely valójában a szülőföld kultusza és az ebben a kultuszban megtalált identitás felmutatása.

„A szülőföld önmagában üres adottság”, idéztem fentebb, „fel kell tölteni” értékekkel. E „feltöltés” úgy történt, hogy a táj tárgyias elemei *értékjelképként* funkcionálnak az ide sorolható költeményekben.⁶ A természet törvényeinek engedelmeskedő tájra nem hatnak az emberi világ, a politika és a társadalom sodró változásai, ezért az általuk jelképezett értékek a szilárdság, az állandóság, sőt egyenesen az öröklét jegyeit öltik magukra. Nem kell részleteznem, hogy egy olyan közösség, amelyet váratlan történelmi változások sodortak köd takarta, kiszámíthatatlan jövő felé, éppen ebben az értékállandóságot sugalló szülőföld-képben talált katartikus támaszt az identitásvesztés szorongásában.

Ha Király László szülőföld-verseinek élménygyökerét keressük, ugyancsak ezt az identitásválságot s a válságon felülemelkedni képes időtlenséget találjuk. Már első kötetében⁷ megjelenik ez az önmeghatározás:

„Párálló szántások nyílt melegét hozom szemeimben,
megkínzott, csontos parasztnok nyögését
végrendelkezték rám Akasztóhegyen a fák,
s lám: ez a föld hordja arcom vonásait,
ahogy a barázda feketéllik,
mint ez az árnyék szemeim alatt reggelente.
A hegyek homlokát patak-ráncostól
rólam mintázták türelmes esők.

...hisz ez a föld hordja vonásaim,
s hamubasült tanácsait viszem magammal végig
azok között, akiknek szemei alatt reggelente
nem ez az árnyék feketéllik.”

(Az én mezőim)

A lírai Én magára ismer a tájban, mondhatjuk, a lényeges azonban az, hogy *magára ismer*. Ez az önismeret egyúttal költői szereptudat is, mely

⁵ „A régi Magyarország nincs többé számunkra, de Erdély, Ardeal, Siebenbürgen, Transsilvania, vagy bármilyen nyelven nevezte és nevezi a világ: feltámadt és van, aminthogy volt akkor is, amikor azt hittük mi magunk, mert akartuk hinni, hogy nincs, és csak Magyarország van. Akkor is volt, de most is van és akárhogy is akarja akármilyen akarat, lesz örökkön örökké.” *Kiáltó szó / A magyarság útja / A politikai aktivitás rendszere*. Megírták: Kós Károly, Zágony István dr., Paál Árpád dr., Cluj-Kolozsvár, é. n. [1921], Lapkiadó és nyomdai műintézet Rt., 2–3.

⁶ Néhány közismert példa a sok lehetséges közül: Áprily Lajos: *Tetőn*, *Az irisórai szarvas*; Reményik Sándor: *A holt fenyő*, *Vizek ha találkoznak*, *Zuhanók vigasztalása*; Tompa László: *Erdélyi tél*, *Lófűrőszítés*.

⁷ *Vadásztánc*, Bukarest, 1967, Irodalmi Könyvkiadó

mélyen a szülőföld történetében gyökerezik. Ezt sugallja a „végrendelkezték” ige, nemkülönben a „hamubasült” jelző, mely ezt a szerepet a mesebeli fiú jelmezébe öltözteti. Mint tudjuk, a mesehős mindig győzedelmeskedik, ez a tájban megjelenített önismeret s a benne kristályosodó szerep tehát végső soron optimista. De a „türelmes esők” fordulat is a természet állandóságát idézi az arc mulandóságával szemben. Ha összevetjük a mintaadó hagyományként feltüntetett helikoni lírával, mindezeket – a tájszimbolika időtlen állandóságot sugalló jelentéseit, az ebben megtalált önazonosságot és az ebből következő bizakodást – akár közvetlen folytatásnak is tekinthetjük.

Csakhogy a szülőföld témája az ötvenes, hatvanas évek erdélyi költészetében egészen általános. Különösen a Király Lászlóhoz hasonlóan falusi, „népi” környezetből származó lírikusok műveiben.⁸ Az e témakörbe sorolható versek azonban éppen nem folytatásai a helikoni tájszimbolikának, hanem annak tagadásai. Ugyanis nem az állandóságot keresik a tájban és a népelet „végrendelkezéseiben”, hanem éppen a változást, a megújulást emelik ki értékként. Annak a (pszeudo) marxista esztétikai programnak megfelelően, amely az újat automatikusan a haladással, a régít (ugyancsak automatikusan) a maradisággal, szélsőséges esetben a „reakcióval” azonosította. Mélyre ható szemléletbeli változásnak kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy az előző két nemzedék lírájából eltűnjék ez a gépies történelemlátás. Király László – és a Forrás második nemzedéke, melyhez tartozott – már eleve ennek a felocsúdásnak, a hivatalos történelmi optimizmust illető gyanakvásnak a jegyében indult, s ennek megfelelően alakította költői szereptudatát.

Amely költőnk lírájában korántsem maradt olyan harmonikus, mint *Az én mezőim* sejteni engedte. Már a vele egyidős *Utak* is felillant egy disszonáns mozzanatot: „Pedig volna egy-két gyönyörű történetem / beszélő halottokról, hallgató élőről, / késekről, puskákról, nagy lakodalmakról”, olvashatjuk, és a szövegben a paradoxon az otthon-élmény paradox voltát sejteti.⁹ Különösen ha a „beszélő halott” ellentétének tekintjük a „hallgató élőt”, hiszen csakis arra asszociálhatunk, hogy az élő: halottként hallgat. A „késék, puskák” az otthon zordságát jelzik, és ha végigolvassuk a kötetet, jó néhány példát találunk benne ember- és életpusztító tragédiákra, már-már elviselhetetlen megpróbáltatásokra. Hogy csak egyetlen ideillőt idézzek: a *Történelmi regény – I* régi ütközetre utal, mely azonban nem epizódnyi része a múltnak, hanem jelképe a szüntelen fenyegetettségnek: „Harangoznak Monostoron az apátság tornyában. / Vajdák, lázadók vicsorognak a föld alatt, / Megátalkodottan, kardot szorongatva, vívásra kész. / Amint Erdélyben nem volt más út soha.”¹⁰ Folytatása, a *Történelmi re-*

⁸ Példaként elsősorban Kányádi Sándor fiatalkori költészetét említhetem, de megtaláljuk ezt a motívumkört Páskándi Géza korai verseiben is.

⁹ Erre a kötet címe is utal. Nem tudom, honnan származik az Akasztóhegy helynév; lehet, hogy semmi köze a „kötél általi kivégzéshez”. Az olvasó azonban okvetlenül erre asszociál, amint vers is utal rá a kötetben: „Kötelek lógnak, lengenek, / végük igéző szép hurokban, /.../ Már incselkedik mindenik, / lengedez, billen, fordul is...” (*Elveszett világ*).

¹⁰ Egyes leíró elemek emlékeztetnek a fenesi csatára, ahol II. Rákóczi György halálos sebet kapott, Kós Károly *Varju nemzetség* című regénye szerint. Erre is van utalás a kötetben: „Apám a vaksi lámpa mellett. / Felolvassa – hányadszor?! – / a Varju nemzetséget. /.../ a »világ legszebb könyvét«” (*Nagy olvasások*).

gény – II egy gyilkosságot jelenít meg; három „egyenruhás” megöl egy földjéhez ragaszkodó parasztot. Az első világháború után? A második után? A diktatúra idején? És kik ezek az egyenruhások? Erre nincs válasz, hiszen „a futónak végtelen minden út”, a kiszolgáltatottság állandó és örök.

A szülőföld tehát egyszerre táj és történelem, az időn kívüliség és az időbeliség létkerete. Az ebből következő dilemmát, mint fenti példánk is szemlélteti, azzal oldja meg (vagy véli megoldani) a költő, hogy az időbeliséget valójában ismétlődések sorozatának tünteti fel. Mozgás és (időbeli) mozdulatlanság szerveződik eggyé az *Útirajz*-ban is: „fölvívnam csöndes / figyelmünket hogy / átutaztam a Mezőségen e / tikkasztó hőségben és az / ivóvíz még mindig ugyanaz / és a szívesség amellyel adják / még mindig ugyanaz és / átutaztam Murokországon / apadó patakok mentén a / fullasztó délutánban és az / ivóvíz íze még mindig ugyanaz / hiába a kicserélt pléhcsupor / a hozzá illő tekintet még / mindig ugyanaz /.../ anyánk testvérünk szava sem / változott s apánk sírján kopnak / a betűk egyébként minden ugyanaz...” Jelentéktelen részletek leírása ez, mondhatjuk, de az indító mondat („fölvívnam csöndes figyelmünket”) jelzi, hogy lényegre utalónak kell tekintenünk őket, a változatlanság jelképeinek. A leírás szenvtelensége ugyanakkor nyitva hagyja a kérdést, hogy jónak vagy rossznak, biztatónak vagy csüggesztőnek kell tekintenünk a mindig „ugyanazt”. Anyánk, testvérünk szava persze a „jó” felé billenti ezt a mérleget, másutt azonban az „üres boltok”, a „névtelen maradt szülőhelyek”, a „kedvetlen baktató szekerek” a „rossz” irányába. E minősítések azonban inkább következnek az olvasó értelmező viszonyulásából, mint magából a szövegből. Az ismétlődés ebben az esetben nem az „időnkívüliség” érzetét keltik, hanem az időből kiesettségét.

Két szólamot énekel tehát ez a „száztagú kórus” a szülőföldről. Egyik az örökléttel rokon állandóságé, amely azokból a költeményekből hangzik ki, amelyek valamiképpen mitizálják ezt az állandóságot, mint a már idézett *Az én mezőim*. De mellé állíthatjuk a *Virradat*, a *Valahol ott* vagy a *Lovasok* látomásos képsorát. A másik szólam a mítosztalanság (vagy a demitizálás) szólama; az ezt képviselő költeményekben a hiányra utaló kitételek a meghatározók: a „nincsen”, a „halott”, a „szomorú” és szinonimáik. Jó néhány példa mellett ennek összefoglalása szerintem az *Érzelmes utazás*, melyben a pozitív értékjelentésű – s ennek megfelelő jelképként szerepeltethető – tárgyiasságok elsilányulását élhetjük át, az „erős várunk nekünk a semmi” következtetésig.

Lehet-e mérleget – érzelmi, gondolati, poétikai – mérleget vonni e versgyűjtemény olvastakor? A szülőföld ugyanis nem értékközömbös téma; valamiképpen minden erdélyinek át kell élnie (és meg kell a maga módján válaszolnia) a Reményik-mottó megfogalmazta dilemmát. Király László válasza erre elsősorban a hűség, és ez mélyen erkölcsös válasz. Ugyanakkor ez a hűség kételyekkel átszőtt és majdnem reménytelen, már ami a szülőföld sorsát, jövőjét illeti, ezért hajlik át nemegyszer az abszurdba, a – camus-i értelemben vett – „sziszüphoszi” erőfeszítés kínjaiba. De hát – mint a francia író mondta – „Sziszüphosz boldogsága a kő”.